

УДК 336.2

DOI <https://doi.org/10.32836/2521-6473-2019-4-191-197>

Н. З. Рогатинська, кандидат юридичних наук,
завідувач кафедри кримінального права і
процесу юридичного факультету Тернопільського
національного економічного університету

ВЕКТОРИ ПРОТИДІЇ МИТНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Статтю присвячено основним положенням по запобіганні та протидії митній злочинності в Україні та у світі. Автором наголошено на необхідності інституційної реорганізації системи органів кримінальної юстиції та запровадження нових форм і методів їхньої діяльності щодо боротьби зі злочинами в сферах фінансової та господарської діяльності. У сучасній економіці України зберігається тенденція щодо зростання рівня порушення митних правил та ввезення контрабандних товарів, що створює реальну загрозу економічній безпеці держави.

Особливу небезпеку становить контрабандне ввезення та вивезення таких предметів, як наркотичні засоби, зброя, сигарети, культурні цінності, тому що виникли високоорганізовані транснаціональні ринки, пов'язані з контрабандою цих товарів. Суспільна небезпека полягає в тому, що при протиправному переміщенні через митний кордон України товарів та предметів порушується порядок державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, який включає в себе загальний, а щодо окремих товарів – спеціальний порядок переміщення їх через кордон.

Одним із основних засобів захисту митних інтересів держави є недопущення порушення митних правил, які негативно впливають на соціально-економічні інтереси держави та рівень життя населення. Проте система протидії та боротьби є недосконалою, тому держава як суб'єкт економічних відносин зазнає фінансових втрат.

У статті наведено комплексне розв'язання проблем забезпечення митної безпеки України можливе лише за умови вжиття на державному рівні заходів, спрямованих на підвищення ефективності здійснення державної митної справи, складовими яких є профілактична діяльність щодо недопущення контрабанди і порушень митних правил та ефективний митний контроль.

Ключові слова: митна злочинність, запобігання, протидія, стратегія запобігання митній злочинності, митні правовідносини, контрабанда, митні послуги.

N. Z. Rogatynska. Customs crime vectors in Ukraine and the world

The article is devoted to the main provisions on preventing and combating customs crime in Ukraine and in the world. The author emphasized the necessity of institutional reorganization of the criminal justice system and introduction of new forms and methods of their activity in combating crime in the financial and economic spheres. In the modern economy of Ukraine there is a tendency to increase the level of violation of customs rules and import of smuggled goods, which creates a real threat to the economic security of the state. Smuggling and importation of such items as narcotics, weapons, cigarettes, and cultural goods are of particular danger because highly organized transnational markets have arisen in connection with the smuggling of these goods.

The public danger is that in the case of unlawful movement across the customs border of Ukraine of goods and objects, the order of state regulation of foreign economic activity, which includes the general, and for certain goods, a special order of movement of them across the border is violated. One of the main means of protecting the customs interests of the state is to prevent violation of customs rules, which adversely affect the socio-economic interests of the state and the standard of living of the population. However, the system of counteraction and struggle is imperfect, which is why the state, as a subject of economic relations, suffers financial losses.

The article provides a comprehensive solution to the problems of ensuring the customs security of Ukraine is possible only if measures are taken at the state level aimed at improving the efficiency of state customs affairs, which include preventive activities to prevent smuggling and violations of customs rules and effective customs

© Н. З. Рогатинська, 2019

control. At the same time, the practice of conducting inspections is widely used in EU countries not only at the time of crossing the customs border and customs clearance, but also before and within a specified time after customs clearance of goods and vehicles.

In situations where the confrontation between states is most often expressed in the economic sphere, one of the most important components of national security is economic security and its components related to foreign economic activity – foreign economic security and customs security. Contrary to the generally recognized position on the priority of the law enforcement component of the customs authorities' activity over the fiscal one, the formation of the state budget remains a priority for the domestic customs authorities. These may be temporary benchmarks, as developed countries, such as Germany, the United Kingdom, the United States, Japan, and others, direct national customs authorities primarily to combat drug trafficking, illegal arms operations and other criminal activities.

Key words: customs crime, prevention, counteraction, strategy of prevention of customs crime, customs relations, smuggling, customs services.

Постановка проблеми. Одним із основних напрямів реформування правоохоронної системи є протидія злочинності у фінансово-економічній сфері, яка охоплює оподаткування, бюджетні видатки, валютне регулювання, кредитно-фінансові та банківські послуги, митні правовідносини. Забезпечення безпеки належного функціонування цих ключових для держави галузей є одним із найважливіших завдань всіх гілок влади України.

Виклад основного матеріалу. Стратегією національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26.05.2015 року № 287/2015 серед актуальних загроз національній безпеці України визначені економічна криза, виснаження фінансових ресурсів держави, зниження рівня життя населення. Однією з причин виникнення таких загроз є високий рівень «тінізації» та криміналізації національної економіки [1]. Насамперед – необхідністю формування державної структури, що ефективно виконуватиме правоохоронну, правозахисну та аналітичну функції, спрямовані на вирішення завдання забезпечення фінансово-економічних інтересів держави в умовах стратегічних євроінтеграційних процесів. Йдеться про необхідність інституційної реорганізації системи органів кримінальної юстиції та запровадження нових форм і методів їхньої діяльності щодо боротьби зі злочинами в сферах фінансової та господарської діяльності. Наступним чинником, наявність якого обумовлює створення зазначеного суб'єкта, наділеного необхідними державно-владними повноваженнями, є необхідність оптимізації розподілу компетенції, усунення її дублювання з питань, пов'язаних із забезпеченням фінансової безпеки держави. Хоча коло таких питань надзвичайно широке і до нього входять не тільки питання правоохоронної діяльності у фінансово-економічній сфері, але й проблеми організаційного характеру, проте вирішення проблеми оптимізації управлінських взаємозв'язків між уповноваженими суб'єктами у сфері забезпечення фінансової безпеки держави сприятиме досягненню стратегічного завдання зменшення тіньового сектору економіки, «блокування» процесів «тінізації». Одними з найбільш поширених у системі тіньових економічних відносин є порушення у сфері митно-тарифних та податкових відносин [2].

Еволюційно сталося так, що розвиток людства окреслив розвиток злочинності. Будь-яке відкриття супроводжувалося не тільки прогресом, але і давало значний поштовх розвитку злочинності. Найбільше прослідковується це в останні роки. В сучасній економіці України зберігається тенденція щодо зростання рівня порушення митних правил та ввезення контрабандних товарів, що створює реальну загрозу економічній безпеці держави. Особливу небезпеку становить контрабандне ввезення та вивезення таких предметів, як наркотичні засоби, зброя, сигарети, культурні цінності, тому що виникли високоорганізовані транснаціональні ринки, пов'язані з контрабандою цих товарів.

Суспільна небезпека полягає в тому, що при протиправному переміщенні через митний кордон України товарів та предметів порушується порядок державного регулювання зовніш-

ньоєкономічної діяльності, який включає в себе загальний, а щодо окремих товарів – спеціальний порядок переміщення їх через кордон. За умов сучасної політичної ситуації в країні механізми централізованого управління втрачають можливості контролювати ці процеси, з чим пов'язана необхідність ужиття заходів щодо вдосконалення системи протидії митній злочинності в контексті забезпечення економічної безпеки держави.

Здійснення митної політики є постійним завданням держави і її вплив на стан суспільних відносин в державі має непередбачуваний характер, оскільки вона під тиском об'єктивних та суб'єктивних обставин може різко змінювати свої орієнтири, а також форми, методи та заходи їх досягнень. Відповідно, це відображається на інтенсивності, обсягах здійснення митних злочинів. Митні злочини, відповідно до трактування Є.В. Додіна, це особлива та специфічна група злочинів, тому відносно них держава вимушена знайти також специфічні, адекватні цим злочинам заходи (засоби, методи) протидії [3, с. 17–29].

На законодавчому рівні тлумачення поняття «митна злочинність» відсутнє, натомість у Митному кодексі України розкривається поняття «порушення митних правил», а в ККУ – «контрабанда». Тому під митною злочинністю необхідно розуміти суспільно небезпечну діяльність, яка несе загрозу економічній безпеці держави, вчиняється суб'єктами ЗЕД з метою одержання економічних вигод і передбачає юридичну відповідальність. Саме контрабанда та порушення митних правил є основою існування митної злочинності. Головним системоутворюючим злочином, що історично заклав підвалини виникнення поняття «митна злочинність», є контрабанда. Контрабанда – це злочинний прояв, відомий людству зі стародавніх часів. Термін має італійське походження й означає «проти (contra) урядового указу (bando)».

Контрабанда як злочин передбачена законодавством практично всіх країн світу. Вона є істотною складовою економічної злочинності, пов'язана з розкраданнями, ухиленням від сплати митних платежів, вчиненням посадових злочинів. Контрабанда характеризується високим ступенем організованості, технічного забезпечення, міжнародними зв'язками. Під час фізичного приховування предмети контрабанди намагаються сховати від посадової особи митного органу, зокрема за допомогою сховищ, виготовлених з метою незаконного переміщення товарів через митний кордон України, а також обладнаних та пристосованих конструктивними ємностями чи предметами, які попередньо піддавалися розбиранню, монтажу. Можуть бути використані й інші способи, що утруднюють виявлення: приховування в природних заглибленнях людського тіла чи тварин, у волоссі. Саме таке примітивне приховування в одязі, продуктах харчування, білизні, взутті, багажі, купе вагонів, салонах автомобілів й автобусів є найбільш поширеним способом вчинення контрабанди фізичними особами.

На відміну від фізичного приховування, приховування за документами є більш інтелектуальним способом маскуванню контрабанди. Воно, зазвичай, використовується під час переміщення значних партій товарів юридичними особами та не передбачає приховування предметів контрабанди від очей посадової особи митного органу [4, с. 276]. Незважаючи на те, що частка митних злочинів у загальній структурі злочинності в Україні досить незначна, рівень їх соціальної та економічної небезпеки дуже високий. Це обумовлює необхідність боротьби з цими діяннями, враховуючи усі мотиви (чинники) вчинення, загрози, що виникають та індикатори (критерії) митної злочинності. Митну злочинність та її ріст визначають такі особливості:

- 1) недостатній контроль з боку правоохоронних відомств за походженням та рухом капіталів через митний кордон України;
- 2) здійснення державою протекціоністської митної політики, яка проявляється введенням непомірно високих ставок ввізного мита;
- 3) низький рівень поінформованості громадян про митні процедури та правила здійснення зовнішньоекономічних угод;

Проблеми правоохоронної діяльності

---

4) широкі можливості для здійснення транзитних операцій, що виникли як наслідок краху системи соціалізму та кримінального правосуддя в країнах так званого «соціалістичного табору»;

5) невизначений статус кордонів між державами, які входять до СНД, та країнами Європейського Союзу;

6) масова інтеграція населення, яка створює прецедент для скоєння контрабанди та митних злочинів [5, с. 79–85].

Основні чинники, які обумовлюють існування контрабандної діяльності:

1) низький рівень забезпеченості населення;

2) високий рівень контрабанди в прикордонних областях, де для значної частини мешканців вона перетворилася на основне джерело доходів;

3) висока прибутковість цього виду злочинного бізнесу;

4) недосконалість митного та податкового законодавства;

5) недостатньо ефективний рівень митного та прикордонного контролю [6, с. 65–70].

Україна є членом СОТ, а з початку 2016 року – асоційованим членом ЄС, тому її територія відкрита для міжнародних операцій з товарообігу. Це може завдавати шкоди державі в контексті економічних збитків: ненадходження до бюджету мита в тому обсязі, в якому належить, через порушення митних правил; контрабанда потоків дешевих товарів, що унеможлиблює розвиток національного товаровиробника [7, с. 82–88].

Одним із основних засобів захисту митних інтересів держави є недопущення порушення митних правил, які негативно впливають на соціально-економічні інтереси держави та рівень життя населення. Проте система протидії та боротьби є недосконалою, тому держава як суб'єкт економічних відносин зазнає фінансових втрат.

За результатами проведених заходів, спрямованих на виявлення та припинення порушень митних правил, протягом 2015 року митницями ДФС України порушено 17 808 справ про порушення митних правил (на 18% більше, ніж у 2014 р.) на суму понад 1 787,19 млн грн, що у 2,5 рази більше, ніж у 2014 році (табл. 2.1). З них, в 8 529 справах реально вилучено предмети правопорушень на суму понад 628,98 млн грн [8]. Глобальна економічна вартість контрафакту та піратських продуктів станом на кінець 2015 року сягає 1,77 трлн дол., а втрати від підробок та піратства становлять близько 2% загальносвітового ВВП. При цьому в сегменті підробок задіяно близько 5% міжнародної торгівлі (900 млрд дол.).

За даними Всесвітньої митної організації, більше ніж половина підробних товарів – це ліки, наступними за обсягом є побутові товари та продукти харчування. Згідно з дослідженням Frontier Economics, щороку контрафакт коштує країнам «Великої двадцятки» 2,5 млн робочих місць і близько 120 млрд дол. у вигляді втрачених податків та збільшення витрат на боротьбу зі злочинністю, економічних втрат внаслідок витрат на лікування та смертей, які спричинені використанням небезпечних контрафактних товарів [9]. Так, згідно з даними, оприлюдненими неурядовою організацією “Global Financial Integrity”, українці залишили в офшорах від 117 до 167 млрд дол. Ознайомившись з результатами дослідження, необхідно зазначити, що вищевказані суми становлять від півтора до двох річних ВВП України. Крім того, загальна сума офшорних втрат відповідає двом останнім траншам, наданим Україні Міжнародним валютним фондом – 4,58 млрд дол. [10].

Більшість країн змушені експортувати в цілях досягнення економії за рахунок ефекту масштабу, а деякі з них перепродують зброю, яка вже задіяна в сучасних зонах бойових дій. Торгівля лише стрілецькою зброєю в рік оцінюється приблизно в 4 млрд дол., з яких 10–20% на чорних та сірих ринках. Обсяг світового ринку зброї в 2015 році виріс до 65 млрд дол., що більш ніж на 10% перевищило показник 2014 року. При цьому частка чорного ринку становить 1500 млрд дол. [11].

За даними швейцарського дослідження компанії Small Arms Survey, яке проводилося під егідою ООН і вивчало ситуацію із стрілецькою зброєю та пов'язаними із нею злочинами у більшості країн світу, на руках в українців було близько 3,1 млн одиниць нелегальної зброї. За підрахунками Української асоціації власників зброї, ця цифра збільшилася щонайменше до 4,5–5 млн. Головною причиною такого стрибка є конфлікт на Донбасі, що зробив зброєю доступною не лише для безпосередньо причетних до нього, але й тих, хто хоче заробити на перепродажі озброєння в регіонах, які не зачепили бойові дії. 70 відсотків зброї, яка вилучається правоохоронцями з незаконного обігу, походить з Донбасу. Так, на кордоні з Польщею за 18 місяців після початку конфлікту на Донбасі польські прикордонники вилучили у контрабандистів 53 одиниці зброї. Для порівняння, у 2013 році за аналогічний період вилучили лише три одиниці. У Білорусі за 2015 рік співробітники прикордонного комітету вилучили 53 одиниці зброї та 500 патронів. У 2016–2017 роках ці тенденції лише збільшують динаміку [12]. Проте, найприбутковішою нелегальною діяльністю у світі вважають торгівлю наркотиками. Приблизна оцінка щорічних доходів від торгівлі наркотиками становить 300–500 млрд дол. [13].

Проблеми боротьби з незаконним обігом наркотиків є актуальним як для багатьох країн світової спільноти, так і для України. Злочинні шляхи транспортування наркотичних засобів та психотропних речовин пролягають територією практично всіх сусідніх до України держав. Враховуючи геополітичне розташування України, країна, через яку здійснюється транзит наркотиків неминує перетворюється на країну, у якій споживають ці речовини. Упродовж 2015 року митницями ДФС виявлено 884 факти переміщення через митний кордон України наркотичних засобів психотропних речовин їх аналогів та прекурсорів з порушенням митного законодавства. Безпосередньо митницями ДФС виявлено: героїну 736,2 кг, гашишу – 56 кг, канабісу – 22,9 кг, кокаїну – 2,7 кг [14]. Найбільша кількість випадків затримань припадає на автомобільний вид транспорту – 454, залізничний – 122, морський – 35, авіаційний – 32, на поштовий зв'язок – 172, піший перехід кордону – 69 випадків. Кількість фактів виявлення за напрямком переміщення: ввезення – 685, вивезення – 199.

На сьогодні обсяги контрафактної продукції в усьому світі оцінюються в суму 338 млрд дол. із загального обороту товарів у світі, що становить 2,5% глобальної торгівлі. Економіко-соціальний вплив контрафактної та піратської продукції сягає 475 млрд дол. Щорічно з урахуванням втрат від недонадходження податків і збільшення державних витрат на правоохоронні органи та охорону здоров'я. До 2017 року міжнародна торгівля підробками може зрости до 960 млрд дол. Обсяг збитків досягне 1,7 трлн дол. і підведе під ризик існування 2,5 млн робочих місць.

Україна є одним з лідерів у світі з виробництва контрафакту і посідає друге місце після Китаю в списку 37 країн світу, які роблять найбільший внесок у виробництво 8,76% контрафактної продукції. Зараз експерти Єврокомісії стверджують, що наші порушники виключних прав б'ють рекорд по поставкам в Європу липової парфумерії. Підробка продуктів харчування та одягу, що продається в країнах ЄС, принесла нашій країні п'яте місце. В останні 15–20 років Україна вважається притулком всіякого контрафакту [15]. За оцінками Всесвітньої митної організації, обсяг світового тютюнового ринку оцінюється в 5,7 трлн сигарет в рік, і кожна десята сигарета є або контрабандою, або контрафактом. У країнах Євросоюзу на підробки відомих тютюнових брендів припадає дві третини всього нелегального обороту. Доходи від одного контейнера місткістю 10 млн сигарет, реалізованого в країнах ЄС, оцінюються аналітиками в 2,3 млн дол. з урахуванням собівартості товару, витрат на перевезення і оплати нелегальних митних схем. 70% всієї тютюнової контрабанди йде з Китаю [16].

За даними Європейської комісії, країни ЄС щорічно втрачають близько 10 млрд євро податкових надходжень через контрабанду сигарет, яка в основному іде з України. Однак,

підписавши Угоду про асоціацію з ЄС, є надія на зниження рівня контрабанди з України через поступове підвищення акцизних ставок на тютюнові вироби, які в ЄС у кілька разів вищі, ніж в Україні. Країни, які приєдналися до ЄС у 2004 та 2007 роках (Польща, Словаччина, Чехія, Угорщина, Словенія, Латвія, Литва, Естонія, Румунія та Болгарія), змушені були швидко підвищувати ставки тютюнових акцизів. Наприклад, в Латвії в 2006–2009 роках воно зросло з 16 до 68 євро, або в чотири рази за три роки. В Румунії в 2004–2007 роках (перед вступом до ЄС) воно зросло з 14 до 39 євро, в 2,8 рази. Як наслідок, надходження до бюджету у цих країнах від тютюнових акцизів за 11 років зросли у 3,4 рази – з 3,7 млрд. євро у 2001 році до 12,5 млрд євро у 2012 році [17].

Україні варто спиратися на досвід країн, які приєдналися ЄС в 2004 та 2007 роках. Він показує значні переваги такого швидкого зростання акцизів. В умовах, коли протистояння держав найчастіше виражається в економічній сфері, однією з найважливіших складових національної безпеки є економічна безпека та її складники, пов'язані із ЗЕД, зовнішньоекономічна безпека і митна безпека. Всупереч загальновизнаному в усьому світі положенню про пріоритет правоохоронної складника діяльності митних органів перед фіскальною службою, для вітчизняної митних органів першочерговим завданням залишається формування державного бюджету. Можливо, це тимчасові орієнтири, тому що розвинуті країни, наприклад Німеччина, Велика Британія, США, Японія та інші, спрямовують національні митні органи передусім на боротьбу з наркобізнесом, незаконними операціями зі зброєю та іншими злочинними про-явами. Перший їхній обов'язок – правоохоронна робота. Українське законодавство також не залишає без уваги цей важливий напрям діяльності митних органів, але сучасна ситуація в країні фактично висуває на перший план економічну діяльність. Значна кількість порушень митних правил свідчить про недостатній рівень забезпечення митної безпеки України.

Висновки з дослідження. Комплексне розв'язання проблем забезпечення митної безпеки України можливе лише за умови вжиття на державному рівні заходів, спрямованих на підвищення ефективності здійснення державної митної справи, складовими яких є профілактична діяльність щодо недопущення контрабанди і порушень митних правил та ефективний митний контроль. В той же час у країнах ЄС широко використовується практика проведення перевірок не тільки в момент перетину митного кордону та митного оформлення, але й до та протягом визначеного часу після митного оформлення товарів та транспортних засобів. Наприклад, у Франції митний контроль відносно суб'єктів зовнішньої торгівлі здійснюється за двома напрямками: формальний та фундаментальний контроль. У момент перетину митного кордону представниками митних органів Франції фундаментально перевіряється близько 5% імпорту та 1% експорту вантажів, інші 95% підлягають контролю протягом 1–3 років після оформлення митних документів [18, с. 62–71].

Стосовно досвіду Сполучених Штатів Америки у сфері проведення митного пост-аудиту слід згадати унікальну програму самоперевірки імпортерів, яку широко застосовує Бюро митної та прикордонної охорони США. Імпортери самостійно здійснюють перевірку дотримання митного законодавства, свій власний аудит. Є й інші переваги для імпортера, у тому числі пов'язані з попереднім розкриттям інформації, тобто імпортер може повідомити Бюро про виявлені порушення вимог законодавства США. Попереднє розкриття може пом'якшити (тобто зменшити) штрафи [19].

Також позитивним аспектом у діяльності України щодо розвитку системи боротьби із злочинністю у митній сфері є створення Національного антикорупційного бюро України, яке здійснюватиме досудове розслідування злочинів вчинених за ст. 209 КК України – легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Окрім цього, до повноважень НАБУ входить розслідування корупційних діянь державних службовців, якими є працівники митних органів, зловживання владою або службовим становищем [20].

Список використаних джерел:

1. Указ Президента України від 26.05.2015 № 287/2015 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України». *Офіційний вісник України*. 2015. № 43, с. 14, ст. 1353, код акта 77086/2015.
2. Рябченко О.П., Мацюк В.Я., Соломенко Г.В. «Актуальні питання створення в Україні органу із забезпечення фінансової безпеки держави» (2017) 11. *Правова просвіта*. Електронне наукове фахове видання з юридичних наук. URL: http://www.pravo.nauka.com.ua/pdf/11_2017/3.pdf (дата звернення 01.11.2019).
3. Додін Є.В. Митна злочинність: поняття та структура / Є.В. Додін // *Митна справа*. 2010. № 3. С. 17–29.
4. Науменко В.П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні / В.П. Науменко, П.В. Пашко, В.А. Руссков. 2-ге вид., переробл. і доповн. К. : Знання, 2006. 394 с.
5. Додін Є.В. Організація заходів протидії митній злочинності та митній делікатності // *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. № 1(І). С. 79–85.
6. Богданов М.М. Організаційно-правові засади боротьби з контрабандою на сучасному етапі / М.М. Богданов. *Митна справа*. 2011. січень-лютий № 1. С. 65–70.
7. Ільїна А.В., Губа О.І. Загрози економічній безпеці держави в контексті митного оподаткування / А.В. Ільїна, О.І. Губа. *Вісник Академії митної служби України*. Сер.: Економіка. 2012. № 2. С. 82–88.
8. Офіційний портал Державної фіскальної служби України / URL: <http://sfs.gov.ua/> (дата звернення: 01.11.2019).
9. Офіційний веб-портал Державної служби інтелектуальної власності України. URL: <http://sips.gov.ua/> (дата звернення: 01.11.2019).
10. Офіційний сайт організації Global Financial Integrity. URL: <http://www.gfintegrity.org/> (дата звернення: 01.11.2019).
11. Офіційний сайт компанії Bloomberg L.P. URL: <http://www.bloomberg.com/europe> (дата звернення: 01.11.2019).
12. Офіційний сайт некомерційної інформаційної служби Радіо Свобода / URL: <http://www.radiosvoboda.org/> (дата звернення: 01.11.2019).
13. Офіційний сайт журналу Тиждень. URL: <http://tyzhden.ua/> (дата звернення: 01.11.2019).
14. Офіційний портал Державної фіскальної служби України. URL: <http://sfs.gov.ua/> (дата звернення: 01.11.2019).
15. Офіційний національний портал Аратта. URL: <http://www.arattaukraine.com/> (дата звернення: 01.11.2019).
16. Офіційний сайт Всесвітньої митної організації. URL: <http://www.wcoomd.org/> (дата звернення: 01.11.2019).
17. Офіційний сайт Європейської правди / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/>.
18. Копцева Л.О. Вплив міжнародних правил на законодавство України щодо митного аудиту / Л.О. Копцева / *Митна справа*. № 4(70). С. 62–71.
19. Рамкові стандарти із забезпечення безпеки та спрощення процедур міжнародної торгівлі Всесвітньої митної організації. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua> (дата звернення: 01.11.2019).
20. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» № 1698-VII від 14.10.2014 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1698-18> (дата звернення: 01.11.2019).